

Назаренко Марина Олександрівна,

кандидат наук з державного управління, старший викладач кафедри правових наук та філософії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, 21000, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, тел.: (097)751-32-53, e-mail: marishahal86@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2116-754X

ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація: Досліджено стан трудової міграції в Україні. З'ясовано, що кількість емігрантів з української держави постійно збільшується. За офіційними даними у 2018 році за кордоном працювало 17,8% працездатного населення України, а це 3,2 млн громадян країни. В цілому в міграційному процесі щорічно беруть участь в середньому від 7 до 9 млн українців. Все це сприяє збільшенню відтоку працездатних українців до країн-членів Європейського Союзу та інших, з вищим рівнем життя, ніж в Україні, країн світу; зростанню темпів старіння населення та погіршенню демографічної ситуації загалом.

В статті визначено основні причини міграції трудової сили в Україні. Звичайно, найчастіше українці наважуються мігрувати в інші країни через більш високий рівень оплати праці, законність працевлаштування та умови праці.

Визначено, що найнебезпечнішим для розвитку нашої країни є «відтік мізків» та міграція молоді. Здебільшого молодь та кваліфіковані спеціалісти закордоном займаються виснажливою фізичною працею, що в подальшому може спричинити погіршення їх стану здоров'я. До того ж амбіційні українці, які змогли влаштуватися на роботу закордоном, що відповідає їх потребам (матеріальним, фізичним, моральним), почнуть поступово забирати свої сім'ї до цих країн.

З'ясовано, що це проблема не лише України, а і багато європейських країн також відчувають гостру проблему міграції молодих, кваліфікованих кадрів, а саме: Португалія, Італія, Іспанія, Греція, Угорщина, Хорватія, Польща, Румунія, Молдова, Словенія, Словаччина, Литва, Латвія, Естонія.

В науковій статті розглянуто позитивний досвід Латвії, Естонії, Польщі, Молдови, Румунії щодо подолання міграційної кризи в країні.

Використовуючи позитивний досвід зарубіжних країн, обґрунтовано заходи, щодо поліпшення міграційної ситуації в Україні. На нашу думку, це підвищення заробітної плати, забезпечення повним соціальним пакетом, медичним страхуванням, доступ до соціальної інфраструктури, можливості самому спланувати собі гідну пенсію, поліпшення умов для

ведення власного бізнесу; а для молоді, перш за все – це доступ до доступного, адекватного іпотечного кредитування.

Ключові слова: міграція, еміграція, трудова міграція, працездатне населення, «відтік мізків», міграція молоді, робоча сила.

Nazarenko Marina Oleksandrivna,

Ph.D. in Public Administration, Senior Lecturer in the Department of Legal Sciences and Philosophy, Vinnitsa State Pedagogical University named after Mikhail Kotsyubinsky, 21000, Vinnytsia, str. Ostrozhskogo, 32, tel .: (097) 751-32-53, e-mail: marishahal86@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2116-754X

PROBLEMS OF LABOR MIGRATION IN UKRAINE

Abstract: The state of labor migration in Ukraine is investigated. It is found that the number of emigrants from the Ukrainian state is constantly increasing. According to official figures, in 2018, 17.8% of the working population of Ukraine worked abroad, which is 3.2 million citizens of the country. On the whole, in the migration process, on average, from 7 to 9 million Ukrainians participate annually. All this contributes to an increase in the outflow of able-bodied Ukrainians to the European Union member states and others with a higher standard of living than in Ukraine, countries of the world; an increase in the aging population and a worsening of the demographic situation in general.

The article outlines the main causes of the migration of labor force in Ukraine. Of course, Ukrainians often dare to migrate to other countries because of higher wages, legality of employment and working conditions.

It is determined that «brain drain» and migration of young people are the most dangerous for the development of our country. For the most part, young people and qualified specialists abroad are engaged in exhausting physical labor, which in the future may lead to deterioration of their health. In addition, ambitious Ukrainians who were able to get a job abroad, which meets their needs (material, physical, and moral), will gradually begin to take their families to these countries.

It was clarified that this problem is not only in Ukraine, but many European countries also experience a pressing problem of migration of young, skilled personnel, namely: Portugal, Italy, Spain, Greece, Hungary, Croatia, Poland, Romania, Moldova, Slovenia, Slovakia, Lithuania, Latvia, Estonia.

The article deals with the positive experience of Latvia, Estonia, Poland, Moldova, and Romania in overcoming the migration crisis in the country.

Using the positive experience of foreign countries, measures have been substantiated to improve the migration situation in Ukraine. In our opinion, this is an increase in wages, the provision of a full social package, medical insurance, access to social infrastructure, the ability to plan a decent pension yourself, and improve the conditions for doing your own business; and for young people, first and foremost, is access to affordable, adequate mortgage lending.

Key words: migration, emigration, labor migration, able-bodied population, brain drain, migration of young people, labor force.

Постановка проблеми. Серед великої кількості гострих проблемних питань, що сьогодні постають перед Україною, одне з найактуальніших є питання міграції робочої сили. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ухвалення рішення про безвізовий режим для України збіглося у часі із глибокими структурними трансформаціями різних сфер суспільного життя (політичною, економічною, соціальною, культурною тощо), що супроводжувалися падінням рівня життя населення та зростанням безробіття. Саме це та ряд інших причин спричинило збільшенню кількості відтоку працездатного населення з України до країн з більш вищим рівнем життя.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. Дослідженням проблеми трудової міграції присвячено низка вітчизняних наукових праць. Зокрема, теоретичні аспекти явища зовнішньої міграції висвітлено у працях таких науковців, як О. Кваша, О. Ляшенко, О. Малиновська, О. Позняк, Н. Павлів-Самойл, М. Шульга та багато ін.

Формулювання цілей (мети) статті. Метою статті є досліджен-

ня стану трудової міграції в Україні, визначення причин зовнішньої трудової міграції населення та їх наслідків, вивчення досвіду зарубіжних країн щодо регулювання питань трудової міграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комітетом Верховної Ради України з питань європейської інтеграції у 2017 році проводилися комітетські слухання на тему: «Україна в міграційних процесах ЄС: втрати і здобутки», де учасниками комітетських слухань було розглянуто питання щодо сучасного стану міграційних процесів в Україні. Зокрема, було зазначено, що існують реальні загрози збільшення рівня трудової міграції населення України в країни Європейського Союзу з огляду на пошук соціальних доходів, падіння промислового виробництва, зменшення рівня зайнятого населення України, а також значного перевищення середнього рівня заробітних плат країн Європейського Союзу над середнім рівнем заробітних плат в Україні.

Секретар Комітету з питань європейської інтеграції підкреслила, що кількість українських емігрантів постійно збільшується, все

це сприятиме збільшенню відтоку працездатних українців до країн-членів ЄС, зростанню темпів старіння населення та погіршенню демографічної ситуації [1].

На нашу думку, можна виділити наступні причини міграції трудової сили в Україні:

- низький рівень заробітної плати та зростання цін;
- високий рівень безробіття в країні;
- незадоволеність населення соціально-економічними умовами життя та несприятлива демографічна ситуація;
- високий рівень корупції;
- відсутність (в багатьох випадках) вертикального та центростремічного пересування по службі;
- проблеми раціонального використання трудових ресурсів (вузькість ринку праці, структурне безробіття, нерівність чоловіків та жінок при прийнятті на роботу тощо) та несправедливий розподіл доходів;
- відсутність соціального пакету (в більшості випадків), захищеність одиноких матерів та неознаність населення про свої трудові права;
- втеча від місць ведення бойових дій;
- відсутність розвинутої системи кредитування осіб, які прагнули започаткувати власний бізнес і потребували стартового капіталу;
- деградація системи безкоштовної освіти та медицини (оплата цих послуг лягла на населення);
- політичні переслідування, втеча від правосуддя та інші причини особистого характеру тощо.

Всі ці фактори стимулювали трудову еміграцію в країні, що перетворилося на масове явище і джерело доходів для багатьох українських сімей. Враховуючи таку тенденцію, виникає реальна проблема забезпеченості ринку праці країни висококваліфікованими, досвідченими, креативними, енергійними, молодими працівниками, що здатні не лише розвивати бізнес, а й сприяти економічному, соціальному, культурному, інноваційному зростанню України загалом.

За даними опитування, проведеного Інститутом соціології НАН України у співпраці з благодійним фондом «Інтелектуальна перспектива» у 2017 році 12% опитаних громадян України висловили намір найближчим роком виїхати за кордон на тимчасові заробітки – це найвищий відсоток за час постановки цього питання (у 2002 році таких було 7%). Регіонально найбільше охочих виїхати працювати за кордон виявилось у Західному регіоні – 18%. На запитання про те, куди б саме українці виїхали на заробітки, вони відповіли так: 7,9% респондентів назвали іншу місцевість в Україні; 3,7% виїхали б до Росії; 2,1% поїхали б до країн, які раніше були у складі СРСР; в держави, які не входили до Радянського Союзу, поїхали б 12,9% опитаних, а 22,4% не визначилися, куди б поїхали. Ніколи і нікуди не виїжджали більше половини респондентів – 50,7%. Даний відсоток, в порівнянні, наприклад, з 2016 роком (52,7%), зменшився, і така тенденція зберігається протягом багатьох років [2].

На нашу думку найнебезпечнішим для розвитку країни являється «відтік мізків» та міграція молоді.

«Відтік мізків» – це процес масової еміграції, при якому з країни з різних причин від'їжджають фахівці, професійна еліта, вчені і кваліфіковані робітники. Для країни це несе соціальний, економічний, культурний, а іноді і політичний збиток, що загрожує її економічній та інтелектуальній безпеці.

Щодо міграції молоді, можна сказати наступне: низька конкурентоспроможність молодих людей на ринку праці, що викликана відсутністю життєвого і професійного досвіду, призводить не до залучення їх до штату працівників, а розширення чисельності безробітних. На думку спеціалістів, коло основних причин трудової міграції молоді є більш ширшим, аніж трудової міграції зрілого населення [3]. Майже 30% трудових мігрантів-українців перебувають у віці до 30 років, інші 30% у віці до 40 років. Тобто 60% заробітчан – це відносна молодь. Ті, хто мав би розвивати Україну [4].

Хоча Позняк О.В. зазначає, що можливий перехід зовнішньої трудової міграції в постійну форму суттєво не впливатиме на прогностичну динаміку чисельності та складу населення, це лише на 3–4 роки прискорить настання ситуації дефіциту робочої сили в Україні [5], і разом з тим, ми вважаємо, що така тенденція буде вкрай негативною для країни – це сприятиме подальшому старінню населення, небажанню інвесторів співпрацювати з країною, «застою» виробництва, що приведе

до падіння всієї економічної структури країни, а також спричинить потік заробітчан до української держави з найменш розвинених країн Африки та Азії тощо.

Як зазначають спеціалісти, більше чи менше еміграційну кризу відчувають на собі і багато європейських країн, а саме: Португалія, Італія, Іспанія, Греція, Угорщина, Хорватія, Польща, Румунія, Молдова тощо.

У країнах Балтії стурбованість виїздом молоді за кордон настільки висока, що популісти, які експлуатують цю тему, перетворюються з аутсайдерів на політичних важковаговиків.

Так, наприклад, Естонія, яка першою в світі побудувала цифрову державу, відчуває гострий дефіцит кваліфікованих кадрів та намагається підвищити рівень життя до західноєвропейських стандартів. За даними державного агентства статистики Естонії у 2018 році з країни виїхало понад 8 тисяч молодих, кваліфікованих громадян. Проблема міграції в Естонії невирішена. Поки ж для заповнення прогалин на ринку праці естонці залучають іноземців: розвивають університетські програми міжнародного обміну, організують конкурси на стипендії, а ІТ-компанії запрошують іноземних фахівців, зокрема з України, відкривають бізнес, що приваблює інвесторів [6].

У багатьох країнах Східної Європи запущено урядові кампанії на переконання молодих людей повернутися з Великобританії та Німеччини. Так, Латвія, щоб розвернути назад еміграційний потік, намага-

ється тиснути на почуття обов'язку і любові до батьківщини.

У свою чергу Польща для повернення співвітчизників впровадила програму Powroty («Повертайтеся»), яка надає консалтингову допомогу у знаходженні житла, роботи і медичного забезпечення.

Румунія створила спеціальне об'єднання бізнесів та університетів, що пропонує зворотним мігрантам безкоштовне навчання і привілеї при працевлаштуванні [7].

А ось Молдова запровадила для реемігрантів (ті що повернулися на батьківщину), які започатковують чи розвивають власний бізнес, програми надання безповоротних грантів за схемою 1+1 (1 грн. додаткового фінансування за рахунок донорських та державних коштів на кожну гривню інвестицій у малий бізнес, зароблену за кордоном) [8].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Хочемо відзначити, що проблема еміграції гостро стоїть не тільки перед Україною та країнами Східної Європи, а й багатьма іншими країнами світу з низьким, незбалансованим економічним, соціальним та демографічним розвитком.

На нашу думку, для поліпшення міграційної ситуації в Україні та в рамках виконання основних положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом було б доцільно, використовуючи позитивний досвід зарубіжних країн, застосувати наступні заходи:

- забезпечити сприятливі умови для отримання освіти та професійного росту висококваліфікованих фахівців;

- надання грантів, іменних стипендій для обдарованої молоді;
- створити новий механізм оплати праці;

- забезпечити гідні умови проживання та повний соціальний пакет (особливо для молодих спеціалістів, одиноких матерів та інвалідів);

- для молоді створити механізм доступного іпотечного кредитування;

- цілеспрямовано створювати робочі місця в таких галузях, як сільське господарство, текстильна, легка, хімічна та інших видах промисловості та на виробництві;

- переглянути політику дерегуляції у бізнесі, особливо середньому та малому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Комітет з питань європейської інтеграції провів слухання на тему: «Україна в міграційних процесах до ЄС: втрати та здобутки» [Електронний ресурс] // Верховна Рада Україна. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://rada.gov.ua/fsview/144605.html>.

2. Прес-конференція «До 26-річчя Незалежності України: тенденції змін громадської думки» [Електронний ресурс] // Інститут соціології НАН України та Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://dif.org.ua/uploads/doc/1200810680599c1813c6d526.04062345.doc>.

3. Павлів-Самоїл Н. П. Особливості трудової міграції молоді: причини та недоліки. [Електронний ресурс] / Н. П. Павлів-Самоїл – Режим до-

ступу до ресурсу: http://www.pap.in.ua/3-1_2013/5/Pavliv-Samoil%20N.P..pdf.

4. Український фінансовий форум 2017: провести не можна відмінити [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://ua.censor.net.ua/blogs/7118/ukranskiyi_fnansoviyi_forum_2017_provesti_ne_mojna_vdmniti.

5. Позняк О. В. Оцінювання наслідків зовнішньої трудової міграції в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Позняк // Демографія та соціальна економіка № 2. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://dse.org.ua/arhcrive/27/13.pdf>.

6. Павленко А. В деньгах счастье [Електронний ресурс] / Анна Павленко // НВ Digital №19. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://magazine.nv.ua/journal/3372-journal-no-19/v-denhakh-schaste.html.1>.

7. Еміграційні трагедії: досвід Польщі, Латвії та Румунії [Електронний ресурс] // Forbes Україна. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://forbes.net.ua/ua/nation/1427574-emigracijni-tragediyi-dosvid-polshchi-latviyi-ta-rumuniyi>.

8. Малиновська О. А. Зовнішня міграція громадян України в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: виклики та шляхи реагування [Електронний ресурс] / О. А. Малиновська. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/bezviz-6eaa1.pdf>.

REFERENCES:

1. Komitet z pytan' yevropeys'koyi intehratsiyi proviv slukhannya na temu: «Ukrayina v mihratsiynykh protsesakh do YES: vtraty ta zdobutky» (2017). [The Committee on European

Integration held a hearing on «Ukraine in Migration Processes to the EU: Losses and Achievements»]. Retrieved from <http://rada.gov.ua/fsview/144605.html> [in Ukrainian].

2. Pres-konferentsiya «Do 26-richnytsi Nezalezhnosti Ukrayiny: tendentsiyi zmin hromads'koyi dumky» (2017). [Press conference «On the 26th Anniversary of Ukraine's Independence: Tendencies of Public Opinion»]. *Institut sotsiologiyi NAN Ukrayiny ta Fond «Demokratychni initsiatyvy» im. Il'ka Kucheriva – Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Democratic Initiatives Foundation Ilka Kucheriva*. Retrieved from <http://dif.org.ua/uploads/doc/1200810680599c1813c6d526.04062345.doc> [in Ukrainian].

3. Pavliv-Samoil N. P. (2013). Osoblyvosti trudovoyi mihratsiyi molodi: prychny ta nedoliky [Peculiarities of labor migration of youth: causes and disadvantages]. http://www.pap.in.ua/3-1_2013/5/Pavliv-Samoil%20N.P..pdf. Retrieved from http://www.pap.in.ua/3-1_2013/5/Pavliv-Samoil%20N.P..pdf [in Ukrainian].

4. Ukrayins'kyi finansovyy forum 2017: provesty ne mozha vidminyty (2017). [Ukrainian Financial Forum 2017: cannot be canceled]. https://ua.censor.net.ua/blogs/7118/ukranskiyi_fnansoviyi_forum_2017_provesti_ne_mojna_vdmniti. Retrieved from https://ua.censor.net.ua/blogs/7118/ukranskiyi_fnansoviyi_forum_2017_provesti_ne_mojna_vdmniti [in Ukrainian].

5. Poznyak O. V. (2016). Otsynuvannya naslidkiv zovnishn'oyi trudovoyi mihratsiyi v Ukrayini [Estimation of the Consequences of External Labor Migration in Ukraine]. *Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika – Demography and Social Economics*, 2. Retrieved from

<https://dse.org.ua/arhcive/27/13.pdf> [in Ukrainian].

6. Pavlenko A. (2019). V den'hakh schast'e [In money, happiness]. *HB Digital – HB Digital*, 19. Retrieved from <https://magazine.nv.ua/journal/3372-journal-no-19/v-denhakh-schaste.html.1>. [in Ukrainian].

7. Emihratsiyni trahediyi: dosvid Pol'shchi, Latviyi ta Rumuniyi (2017). [Emigration tragedies: the experience of Poland, Latvia and Romania]. *Forbes Ukrayina – Forbes Ukraine*. Retrieved from <http://forbes.net.ua/ua/nation/1427574-emigracijni-tragedi->

[yi-dosvid-polshchi-latviyi-ta-rumuniyi](http://forbes.net.ua/ua/nation/1427574-emigracijni-tragedi-yi-dosvid-polshchi-latviyi-ta-rumuniyi). [in Ukrainian].

8. Malynovs'ka O. A. (2017). Zovnishnya mihratsiya hromadyan Ukrayiny v umovakh pohlyblennya yevrointehratsiynykh protsesiv: vyklyky ta shlyakhy reahuvannya [Foreign migration of Ukrainian citizens in conditions of deepening of European integration processes: challenges and ways of responding] Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/bezviz-6eaa1.pdf> [in Ukrainian].